आजीगर्तिः शुनःशेपः, स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः। अग्निः । गायत्री

वसिष्वा हि मियेध्य वस्त्राण्यूर्जां पते। सेमं नो अध्वरं यज॥ १ ॥०२६ ॥०१

मियेध्य- मेधायाः विषयभूत। ऊर्जां- प्रणानां। ऊर्ज बलप्राणनयोः। पते- पालक। वस्त्राणि- रक्षावरणशक्तीः। वस आच्छादने। वसिष्व- आच्छादय। सः- तादृशः। इमम्- एतत्। नः- अस्माकम्। अध्वरम्- अहिंसात्मकं सर्वभूतहितात्मकं कर्म। यज- उपास्व। सङ्गतं कुरु ॥१॥

नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः। अग्ने दिवित्मता वचः॥ १ ॥०२६ ॥०२

होता- देवानामाह्वाता। वरेण्यः- वरणीयः। नः- अस्माकम्। मन्मभिः- ध्यानभावनाभिः। सदा- सततम्। यविष्ठ- युवतम। अभिनवेति भावः। अग्ने। दिवित्मता- द्योतनवता। वचः- मन्त्रेण। नः- अस्माकम्। अध्वरे- अहिंसाकर्मणि सर्वभूतहितकर्मणि। निषीद- सुप्रतिष्ठितो भव ॥२॥

आ हि ष्मा सूनवे पितापिर्यजत्यापये। सखा सख्ये वरेण्यः॥ १ ॥०२६ ॥०३

यथा। पिता- जनकः। सूनवे- पुत्राय। आपिः- बन्धुः। आपये- बन्धवे। सखा- सुहृत्। सख्ये- सुहृदे। तथा। हि स्म- सर्वथा। अग्ने। त्वम्। वरेण्यः। अस्माकं स्वात्मानं दर्शय ॥३॥

आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा। सीदन्तु मनुषो यथा॥ १ ॥०२६ ॥०४

वरुणः- प्रकृतिनियत्यधिदैवतम्। मित्रः- प्रेमाधिदैवतम्। अर्यमा- सौशील्याधिदैवतम्। दानाधिदैवतम्। दानाधारभूतौदार्याधिदैवतम्। अर्यमार्यशीलं मार्गं वा प्रापणीयं दातव्यं वा मिमीते। आर्यमार्गाय सुप्रमाणवान्। ऋ गतिप्रापणयोः। माङ् माने। आर्यमार्गः सनातनधर्मो वैदिकधर्मो वा।

Dr. Rangani

स च ऋणापोहरूपपंचयज्ञात्मकदानभूतः। दानार्यमार्गाख्यसौशील्ययोरैकात्म्यमेव। तदधिदेवता अर्यमा। रिसादसः- हिंसाक्षपयित्र्यः। अहिंसिकाः। रिश हिंसायाम्। यथा। मनुषः- अवबोधनशक्तयः। मन अवबोधने। ज्ञानानि वा। मन ज्ञाने। तथा। नः- अस्माकम्। बर्हिः- दर्भासने इत्याधिभौतिके। चिदाकाशे इत्याध्यात्मिके। बर्हिःशब्दोऽन्तरिक्षनामसु पठितः। आसीदन्तु- उपविशन्तु। अजामिमन्यः श्नथयन्तमातिरद्दभ्रेभिरन्यः प्र वृणोति भूयसः॥ वरुणं वो रिशादसमृचा मित्रं हवामहे। परि व्रजेव बाह्वोर्जगवांसा स्वर्णरम्॥ इत्यादिमन्त्रैर्वरुणः पापफलप्रदानाधिदेवता मित्रः पुण्यफलप्रदानाधिदेवतेति ज्ञायेते। एवं चेदर्यमा पुण्याधिदेवता स्यात्। पुण्यमार्यशीलं दानमित्यात्यादीनि पर्यायपदान्येव। त्रयाणां संघातस्तुतावेवं भवति। केवलवरुणस्तुतौ त्रयाणां गुणा अंशा अपि वरुणे एकीभवन्ति॥४॥

पूर्व्य होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च। इमा उ षु श्रुधी गिरः॥ १॥०२६॥०५

पूर्व्य- पुरातन। होतः- देवानामाह्वातः। नः- अस्माकम्। अस्य- एतस्याः। सख्यस्य- मैत्र्याः। सिद्ध्यै। मन्दस्व- हृष्टो भव। इमाः गिरः- एतान् मन्त्रान्। श्रुधि- शृणु॥५॥

यच्चिद्धि शश्वता तना देवंदेवं यजामहे। त्वे इद्धूयते हविः॥ १॥०२६॥०६

शश्वता- नैरन्तर्येण। तना- विस्तृतभावनेन। देवंदेवम्- प्रतिदेवम्। यत्। यजामहे- उपास्महे। तत् हविः- ध्यानभावना इत्याध्यात्मिके। हव्यमित्याधिभौतिके। त्वे- त्वय्येव सर्वभूतहितक्रतावेवेत्याध्यात्मिके। वेदिस्थपावके इत्याधिभौतिके। हूयते- दीयते॥६॥

प्रियो नो अस्तु विश्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः। प्रियाः स्वग्नयो वयम्॥ १॥०२६॥०७

Dr. Rangani

विश्पतिः- प्रजानां पालकः। होता- देवानामाह्वाता। मन्द्रः- सन्तुष्टः। वरेण्यः- वरणीयः। अग्निः- सर्वभूतहितक्रतुः। वेदिस्थपावको वा। नः- अस्माकम्। प्रियः। अस्तु- भवतु। स्वग्नयः- शोभनाग्न्युपासनयुक्ताः। वयम्। प्रियाः- लोकप्रिया भवेम ॥७॥

स्वग्नयो हि वार्यं देवासो दधिरे च नः। स्वग्नयो मनामहे॥ १ ॥०२६ ॥०८

नः- अस्माकम्। वार्यं- वरणीयं भावनम्। देवासः- द्योतनशक्तयः। स्वग्नयः- शोभनाग्नयः। दधिरे- धारयन्ति। स्वग्नयः- शोभनाग्नियुक्ता वयम्। मनामहे- अग्निं मननं ध्यानं वा कुर्मः। मन अवबोधने ॥८॥

अथा न उभयेषाममृत मर्त्यानाम्। मिथः सन्तु प्रशस्तयः॥ १ ॥०२६ ॥०९

अथ- उपसनानन्तरम्। मर्त्यानाम- मनुष्याणाम्। नः- अस्माकम्। अमृत- मरणरहित। तव। उभयेषाम्। मिथः- परस्परम्। प्रशस्तयः- प्रशंसाभूता मन्त्राः। सन्तु- भवन्तु ॥९॥

विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिमं यज्ञमिदं वचः। चनो धाः सहसो यहो॥ १ ॥०२६ ॥१०

सहसो यहो- सहनशक्तिज। अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो। विश्वेभिः- सर्वैः। अग्निभिः- सर्वभूतहितक्रतुप्रणालीभूतनानाविधसङ्कल्पैः। चनः- दर्शनं विद्यां वा। चायृ पूजानिशामनयोः। अस्मासु। धाः- धारय ॥१०॥

Dr. Rangani